

Geweld op school: de zoektocht naar een gepast antwoord.

Gie Deboutte
Project Verbondenheid

Geweld draagt een gezicht

Aurély zit in de derde klas. Op de speelplaats en in de groep valt ze doorgaans niet op. Dan lijkt ze een doodgewoon meisje van negen dat speelt, leert en opgroeit. Toch zijn er momenten waarop ze met alles en iedereen in de clinch gaat. Dan wordt ze een echte furie die alle aandacht opeist. Onbereikbaar en ontoegankelijk is ze dan. Pas als de storm is uitgeraasd, lukt het weer om met haar contact te krijgen.

Kevin is vijftien. Een groot deel van de leraren bestempelt hem als ‘gedemotiveerd’. Begrijpelijk als je kijkt hoe Kevin er vaak bij zit. Niets dat hem kan boeien, geen spoor van enthousiasme. Het lijkt alsof hij niet mee wil doen. Kevin was al geen gemakkelijke leerling; sinds een half jaar maken zijn hevige woedeaanvallen het allemaal nog moeilijker. Dan verliest hij alle controle en vallen er rake klappen. Zijn laatste vechtpartij met een klasgenoot leverde hem een schorsing op. Kort daarna gaf de klassenraad er de voorkeur aan om Kevin op time-out¹ te sturen. De hoop is om Kevin op die manier op een nieuw en beter spoor te krijgen maar velen twifelen er aan.

Aurély en Kevin zijn wat men heet ‘moeilijke leerlingen’. Hun gedrag en houding zet leerkrachten en klasgenoten onder (zware) druk. Het geweld waarmee ze (soms) uitpakken, kunnen hun leraren niet door de vingers zien. Niemand heeft immers het recht om anderen pijn te doen, noch om de zorgvuldig afgesproken schoolregels met de voeten te treden. Zorgwekkend is dat Aurély en Kevin steeds meer in de knoop geraken. Het lukt hen niet langer om de eigen agressie te beheersen. Wat is het toch dat er voor zorgt dat ze nu zo gauw en meermaals ‘ontploffen’? Tegelijk valt op dat die geweldexplosies hen in zekere zin deugd doen. De opgehoopte spanning vraagt immers om een uitlaatklep. Even is er de roes van het absolute controleverlies, van niet het meer denken en het simpelweg toegeven aan die krachtige, innerlijke impuls. En dan... komt de ontzuivering en is er schaamte, spijt, ergernis en volgen er zelfverwijten. De negatieve en afwijzende reactie van de omgeving komt daar bovenop. Het mag nogmaals gezegd: geweld is niet de beste manier om het vertrouwen in zichzelf en in de omgeving te herstellen. Integendeel, het werkt nieuwe problemen en frustraties in de hand.

Betekenisvol gedrag

Van kinderen en jongeren zoals Kevin en Aurély kennen we amper het verhaal dat ze meedragen. Om nog te zwijgen van wat zich tussen kinderen en jongeren afspeelt en onttrokken blijft aan ons gezicht. Dat alles maakt het moeilijk om in te schatten wat er bij

¹ Maatregel waarbij een leerling voor korte of langere duur een neventraject loopt, buiten de school, dat gericht is op het afkoelen van de situatie en op een (meer) gemotiveerd heraanknopen van de leerling.

een geweldincident of pestpartij precies aan de hand is. Begrijpelijk dat leerkrachten hun pijlen in eerste instantie en bij voorkeur richten op de incidenten zelf. Die zijn wat ze zijn. Dader(s) en slachtoffer(s) kunnen meestal meteen worden aangewezen. En met de schoolafspraken er bij is het niet echt moeilijk om te benoemen ‘wat absoluut niet door de beugel kon’ en welke maatregel of straf er tegenover staat.

Het neemt niet weg dat de school dergelijke incidenten breder en dieper zal moeten bekijken. Zoniet lijkt de aanpak op die van een arts die wel de koorts maar niet onderliggende oorzaak bestrijdt. Precies daarom doet men er goed aan om elke vorm van probleemgedrag te blijven beschouwen als ‘betekenisvol gedrag’ (= gedrag dat iets te betekenen heeft). Geweldincidenten steken immers niet zomaar de kop op maar zeggen ons iets over degenen die het probleemgedrag stellen en over de context waarin dit gedrag tot uiting komt.

Zo kan de boosheid van een scheldpartij bijvoorbeeld uiting geven aan het eigen onvermogen om goed te begrenzen (*‘Ik had al veel eerder moeten zeggen dat het genoeg is geweest.’*) of aan de ergernis om steeds opnieuw te moeten toegeven of ondergaan (*‘Dit pik ik niet meer!’*, *‘Zo is het genoeg!’*). De ware toedracht van probleemgedrag valt maar te achterhalen door beter of langer toe te kijken en met de betrokkenen (kinderen, klasgenoten, ouders, ...) in gesprek te gaan.

Geweld en (on)macht

Pat Patfoort wees er eerder² al op dat geweld nauw samenhangt met het ervaren van macht en onmacht. Wie te lang miskend wordt of in ‘een mindere positie’ wordt geduwd, zal vroeg of laat het recht op erkenning opeisen. Ongelijkwaardigheid vormt volgens haar de belangrijkste voedingsbodem voor geweld. In sommige gevallen – en bij kinderen en jongeren is dit omwille van de leeftijd meer voor de hand liggend – durven of kunnen kinderen zich niet verweren tegen het leed dat hen wordt aangedaan (pesten, geweld vanwege volwassenen, geweld in de thuisomgeving). In dat geval gebeurt het dat de opgestapelde frustratie zich keert tegen de eigen persoon. Uit een recent ‘In Petto’-onderzoek (2007)³ onthouden we dat ongeveer tien procent van onze Vlaamse tieners *geweld plegen tegen zichzelf* (anorexia, automutilatie, zelfdoding, ...). Denk nu niet dat al deze jongeren te maken krijgen met rechtstreeks geweld tegen hun eigen persoon (kindermishandeling, seksueel misbruik, fysieke geweldpleging).

Ook deze onderzoekers stellen namelijk vast dat nogal wat jongeren gebukt gaan onder een soort ‘Weltschmerz’, een mengeling van pijn en diepe angst die voortvloeit uit hoe het er met/in onze wereld aan toe gaat (onrecht, milieuverloedering, zielloos materialisme, dierenleed, oorlogen en geweld, levensvreemde politiek, ...). Ook hier laat de ‘vijand’ zich moeilijk bekampen. Onmacht en zinledigheid drukken zich uit in de pijn die men zichzelf aan doet.

Naast het tegen zichzelf gerichte geweld is er natuurlijk ook het *geweld dat zich tegen anderen of de omgeving keert*. Hier spreekt Pat Patfoort van de ‘geweldketen’ en van een

² Pat Patfoort (2006), *Zich verdedigen zonder aanval. De kracht van de geweldloosheid*. Mechelen: Baekens Books.

³ In Petto (2007) *Onderzoeksrapport Hip Hip Happy*. Berchem.

systeem van 'geweldescalatie'. Er is sprake van een geweldketen wanneer de frustratie en de pijn die men in een bepaalde relatie/omgeving ervaart, afreageert op iets of iemand anders. Zo gebeurt het dat een kind de harde woorden die het thuis te horen krijgt of de klappen die het daar moet incasseren, afreageert op andere kinderen. Het valt op dat het vaak om slachtoffers gaat die iets van zijn of haar kwetsbaarheid vertonen: een onzekere blik, een onderdanige houding, een gebrek aan doortastendheid, onhandige reacties. Bij een geweldescalatie gaat het om twee partijen die elkaar aanhoudend met geweld bestoken. Elke uithaal is gewelddadiger dan de vorige. De escalatie duurt tot dat een van beide partijen overstag gaat. Het beeld van twee vechtende kemphanen schetst perfect hoe het er hier aan toe gaat.

Wat Pat Patfoort niet vermeldt, is dat we in sommige situaties te maken krijgen met een haast besmettelijke *geweldcultuur*. Dan zien we dat geweld een soort verbindende factor wordt tussen de betrokkenen. Wie erbij wil horen en iets wil betekenen, moet de taal van het geweld hanteren. De ene keer deelt men klappen uit. Even later krijgt men er zelf te incasseren. Macht en onmacht, daderschap en slachtofferschap wisselen elkaar in sneltempo af. Wie in dit *geweldmoeras* verzeild geraakt, kan er moeilijk uit los geraken. Vooral bij cyberpesten zien we hoe krachtig dit patroon is. Het geeft de indruk dat de aanhoudende wisselwerking tussen dader- en slachtofferschap voor een soort evenwicht zorgt waarin men zich toch 'goed' voelt. Deze gedeelde en in zijn geheel genomen gelijkwaardige positie is alleszins niet acceptabel. Al was het maar omdat de vergiftigde atmosfeer het positief samen leven onmogelijk maakt en de neiging heeft om zich als een olievlek te verspreiden.

Agressie en geweld: niet het zelfde

Niettegenstaande heel wat gewelddadig gedrag onzinnig lijkt en onder geen beding valt goed te praten – men spreekt daarom van 'zinloos geweld' – toch heeft dit gedrag ons heel wat te vertellen.

Zo weten we dat onder elk destructief of kwetsend gedrag agressie schuilt. Die agressie op zich geven we graag bestaansrecht en beschouwen we in eerste instantie als een vorm van levenskracht of levensenergie. De agressieve impuls scherpt ons lichaam en onze geest om doelgericht aan de slag te gaan en vol te houden maar evenzeer om ons niet te laten doen. We geven de term agressie daarom een neutrale inkleuring (goed noch kwaad). Agressie draagt ertoe bij dat we ons kunnen ontplooien en kunnen handhaven. Zonder agressie lukt het niet om in wisselende en soms moeilijke omstandigheden – het leven zit niet altijd mee – overeind te blijven. Agressie zorgt ervoor dat we kunnen terugvechten. De ene keer gebeurt het letterlijk, de andere keer in figuurlijke zin.

Als opvoeders doen we er goed aan te accepteren dat kinderen en jongeren (net zoals wij allemaal) hun agressie tonen. Op zich is daar niets fout mee. Net zomin als met het feit dat er conflicten opduiken. Want ook die horen bij het (samen)leven. Wat we echter niet mogen tolereren is dat agressie de vorm aanneemt van geweld. Want dat betekent dat iets of iemand geschaad wordt. Vandalisme, pesterijen, verbaal geweld, uitsluiten en kwaadaardige roddels verspreiden...: het zijn zaken die wij in geen geval door de vingers mogen zien. Stuk voor stuk gaat het om handelingen die de ontwikkeling en de integriteit

van iets, iemand of een gemeenschap bedreigen of schade toebrengen. Het kwetsende of vernietigende karakter maakt dat we het gedrag van Aurély en Kevin niet in alle omstandigheden kunnen aanvaarden of goedkeuren.

Gespannen verhouding tussen draaglast en draagkracht

Geweld aanpakken en voorkomen lukt beter wanneer we inzicht krijgen in datgene wat het geweld voedt. We moeten met andere woorden op zoek naar de wortels (ontsporende) agressie. Door ons zo goed mogelijk in te leven in de ervaringswereld van de betrokken kinderen of jongeren, lukt het om hier dichterbij te komen. Haast altijd komt men tot de vaststelling dat er meerdere factoren zijn die op elkaar inhaken. Die samenhang of wisselwerking is zo divers dat elke geweldsituatie toch weer uniek lijkt. Enkele factoren willen we nu iets meer belichten.

Zo weten we dat alle jongeren op geheel eigen manier in het leven staan. Hun temperamenten en vaardigheden vertonen grote verschillen en hetzelfde kan gezegd van de gezinnen/opvoedingssituaties waarin ze opgroeien. Sommige kinderen vinden beter aansluiting bij hun ouders (en omgekeerd) en groeien bijna probleemloos op. Terwijl hun broer of zus, die anders is, de opvoedingsvaardigheden van dezelfde ouder(s) duidelijk overvragen.

Een tweede belangrijke element is de vaststelling dat wanneer de wisselwerking tussen kind en omgeving gespannen of problematisch verloopt, er meestal sprake is van een wanverhouding tussen de draagkracht en de draaglast van de betrokken kinderen/jongeren. Kinderen beschikken niet altijd over de vaardigheden, competenties, uiterlijke kenmerken of andere mogelijkheden om de hindernissen die ze tegen komen te overwinnen. De last die ze in hun levenrugzakje dragen durft wel eens te zwaar zijn voor hun persoon. De spanning die dit oproept geeft onder meer aanleiding tot agressie en geweld en maakt het de opvoeders (ouders, leerkrachten, ...) niet gemakkelijk. Soms wordt ook voor hen de last te zwaar en raakt men niet meer toe aan een goed, afdoend antwoord.

Gebeurt dit effectief, dan heeft het weinig zin om de ervaren onmacht te bekampen met strenge straffen of kwetsende tussenkomsten. In dat geval kruipt de eigen problematiek van de opvoeder voor die van het kind-in/met- problemen en krijgen we overspannen reacties. Een drenkeling die spartelt om te overleven, is toch ook niet geholpen met een redder die de zweep bovenhaalt en hem toesnauwt hoe hij correct moet zwemmen...

Geweld aanpakken en voorkomen: enkele sleutels

Kinderen of jongeren die geweld gebruiken raken vaak niet bij hun gezonde, eigen kracht, noch bij hun eigen kwetsbaarheid.

Gelijkwaardigheid herstellen

Pat Patfoort houdt ons voor dat de geweldspiraal kan worden doorbroken door kinderen of jongeren die in conflict staan opnieuw in een positie van *gelijkwaardigheid* te brengen. Die gelijkwaardigheid maakt zich waar wanneer we er in slagen om de eigen beleving en ervaring toegankelijk te maken voor de ‘tegenpartij’ (en omgekeerd). Het komt er dus op aan kinderen/jongeren – al dan niet via de tussenkomst van een opvoeder of medeleerling (‘de bemiddelaar’) - in dialoog te brengen. Met simpele handgrepen als ‘ik voel’ – ‘ik denk’ – ‘ik wil’ slagen kinderen er in om beurtelings hun beleving over te brengen. Lukt het om hen op die manier naar mekaars standpunt te laten luisteren en een uitweg te zoeken voor het conflict, dan kan de ‘vrede’ zich herstellen. Dit principe zorgt ervoor dat werkvormen als ‘het peper&zout-huisje’, ‘de vredestafel’ of ‘vredesbank’ en ‘peerbemiddeling’ een goed resultaat opleveren.

De valkuil van de bestraffende aanpak vermijden

De verleiding is groot om kinderen of jongeren die geweld gebruiken streng aan te pakken. Men wil hen dan zelf laten ondervinden dat er grenzen zijn die gerespecteerd moeten worden. De keuze die blijft is simpel: buigen of barsten. Het komt er op neer dat ze het leed dat ze anderen hebben aangedaan nu zelf moeten ondervinden (‘aflossen’). Soms in veelvoud. Deze gedachten typeren de zogenaamd ‘bestreffende aanpak’. Pas nadat de straf is uitgeboet, is alles opnieuw ‘in orde’. In het beste geval kan er nadien opnieuw en met een propere lei worden gestart. Betreurenswaardig is dat sommige lastige leerlingen achtervolgd blijven door hun ‘(straf)dossier’ en het label van pestkop, vechtersbaas, onhandelbaar kind toegewezen krijgen. Nochtans laten de meeste jongeren verstaan dat ze van dit etiket liever kwijt dan rijk zijn. Hier ligt een diepe bron van frustratie en een motor van het geweld. Een te zwaar stigma zorgt ervoor dat jongeren hun veerkracht verliezen en afglijden in de gedachte ‘ik deug niet (en zeg eens, wat is daar mis mee?’). In dat geval zijn we heel ver van huis.

Net omdat jongeren die geweld hanteren zich stoer, brutaal en sterk voordoen, trappen ook wij wel dus in de valkuil waarin zij meermaals zijn gelopen. Dan sluiten ook wij ons af van hun pijn, hun frustraties en – dus – hun kwetsbaarheid/gekwetst zijn. De keuze om dan maar ‘niet meer te praten’ (*Het helpt toch niet, er is al genoeg gepraat*) belet ons om bij hun basisprobleem dat hen (telkens opnieuw) naar geweld doet grijpen, te geraken. Ongewild houden we aldus het geweld in stand. De kans op een gunstige kentering brokkelt af.

Leren omgaan met falen en mislukken

Onderzoekers zoals Brenda Morrison⁴ en Elisabeth Ahmed⁵ verzetten zicht tegen een eenzijdig bestraffende aanpak en zijn gewonnen voor een herstelgerichte aanpak, ook bij

⁴ Morrison, Brenda (2001) Restorative Justice and School Violence: Building Theory and Practice. Paper presented at the International Conference on Violence in Schools and Public Policies, Palais d’ UNESCO, Paris, March 5-7, 2001.

Idem, (2006) Restoring safe school communities: a whole school response to bullying, violence and alienation. Annandale: Federation Press, X, 260 p.

⁵ Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. & Braithwaite, V. (2001) Shame Management through reintegration. Melbourne: Cambridge University Press.

ernstige incidenten. In hun argumentatie wijzen ze er op dat de bekende risicofactoren die kinderen of jongeren op weg zetten naar pesten en geweld in belangrijke mate versterkt worden door hun onvermogen om met hun eigen falen of mislukken om te gaan. Om meerdere redenen (en volwassen voorbeeldgedrag speelt hierbij een grote rol) duwen ze de eigen beschaming opzij of wordt die afgeschud of geminimaliseerd. Dikwijls gebeurt dit uit vrees voor de vermeende straf of vernedering want die geeft hen onder meer het gevoel te worden afgewezen. De angst voor afwijzing en om er niet bij te horen doet kinderen en jongeren trouwens grijpen naar dominant en gewelddadig gedrag. Op die manier horen ze er namelijk bij en krijgen ze de indruk gerespecteerd (om niet te zeggen 'graag gezien') te worden.

Kinderen die echter geleerd hebben om 'Sorry' te zeggen of 'Verdorie, dat had ik anders moeten doen' zonder dat hen dit wordt aangerekend, kennen niet die angst. Ze voelen zich sterk ondanks het mee-delen van hun kwetsbaarheid. Die verworvenheid behoedt hen in belangrijke mate om naar geweld te grijpen.

We voegen er nog aan toe dat kinderen en jongeren die zichzelf voortdurend fouten of tekorten aanwrijven en zich daardoor steeds dieper in de vernedering duwen, aanzienlijk meer kans lopen om het slachtoffer te worden van pesterijen en geweld. Hun onvermogen om het eigen falen zonder overdrijven onder ogen te zien delen ze met de ouders. Het verschil is dat ze de steken die wel eens laten vallen gigantisch uitvergrooten en verbinden met hun persoon ('negatief zelfbeeld'). Wat uitmondt in uitspraken als 'Ik deug niet.', 'Ik kan niets.', 'Je moet gek zijn om met mij bevriend te willen zijn.', 'Ik verdien het om gepest te worden.', ...

Morrison en Ahmed pleiten om die reden voor een schoolcultuur die zorgvuldig omspringt met straffen en belonen. De negatieve spiraal waarin vooral de ouders en de slachtoffers gevangen zitten, moet worden doorbroken door hen een alternatief aan te bieden waardoor hun vrees (uitsluiting, afwijzing, niets betekenen) wordt ontkracht. Voor hen betekent dit dat scholen het eenzijdig bestraffende spoor zouden moeten ruilen voor een aanpak die ouders en slachtoffers in hun waardigheid herstelt.

Ruimte geven aan gevoelens

Kinderen en jongeren respecteren houdt ook in dat we hen houvast bieden onder de vorm van voorbeeldgedrag, een kansrijke omgeving, veilige ondersteuning en goede afspraken om dichterbij zichzelf te komen. Mannen (!) en vrouwen zijn er nodig om het op het spoor te brengen van hun gevoelens en gedachten. Het ontwikkelen van een gevoelstaal lukt het best in een schoolomgeving die de hele persoon voor ogen houdt. Jongeren die naar geweld grijpen (het gaat vooral om jongens) onderscheiden op het sociaal-emotionele vlak in minstens twee opzichten: hun eigen gevoelstaal is weinig ontwikkeld en hun vermogen om zich in anderen in te leven is bijzonder klein. Wat betekent dat alle gevoelens op een hoopje worden gegooid. Verdriet, boosheid, ontgoocheling, jaloezie, ergernis, faalangst, onzekerheid, wantrouwen, ... drukken zich bijna steeds op dezelfde manier uit, namelijk in driftbuien of agressie die anderen treffen.

Voor jonge kinderen is vrij normaal. Opgroeiende pubers zouden echter verder kunnen staan. Toch lukt het hen niet. Hoe komt het anders dat 94% van de gepeste jongens in het middelbaar onderwijs de vernietigende dans der pesterijen niet kan ontspringen? Hun pestverleden blijft hen achtervolgen. Zelfs het simpelweg benoemen van het probleem blijft voor vele jongeren (1 op 3) een niet te nemen hindernis.

Scholen doen er dus goed aan om jongeren van kindsbeen af vaardig te maken in het omgaan met hun eigen gevoelens. Door hier systematisch op in te spelen (evaluatiecirkels, gezamenlijke start- en slotmomenten in de klasgroep, naast het evalueren van de taak op zich ook aandacht besteden aan de terugblik op het ervaren werkproces, ...) moet het lukken om dit tekort te ondervangen en de draagkracht van heel wat jongeren te versterken. Zelfs het strikte schoolse leren haalt voordeel uit deze investering.⁶

Heldere regels

Het pleidooi dat tot hiertoe werd gehouden, betekent niet dat scholen geen regels mogen hanteren en zich verstoken moeten houden van eisen of afspraken. Geweldincidenten vragen trouwens om herstel. Wat betekent dat er ook iets dient goed gemaakt. Dat kan zowel nodig zijn voor het slachtoffer (en zijn omgeving) als voor de klas of schoolgemeenschap.

Veiligheid garanderen houdt ook in dat volwassenen hun opvoederrol ten volle spelen. Een van de belangrijkste opvoedkundige taken (die bovendien verweven zit in een goede didactische aanpak) bestaat er in structuur en veiligheid te bieden. Dan weten en ervaren kinderen/jongeren dat er iemand/een schoolteam naast hen staat: volwassen mensen die met hen, vanuit hun deskundigheid, op weg willen gaan en daarvoor verantwoordelijkheid opnemen.

Door betrokkenheid te tonen, zorg op te nemen, leerlingen verantwoordelijkheid-op-maat te geven, feedback te geven of toe te laten op wat goed, fout of anders loopt, ontvouwt zich een stabiel en vertrouwengevend opvoedings- en leermilieu. Leerlinggerichtheid vertaalt zich hier niet in het 'afwezig blijven van de leerkracht'. Hij of zij staat er des te meer als vakbekwame lesgever/klascoach en opvoeder. Zorg op maat is voor haar of hem geen loos begrip.

Onveilige opvoeders daarentegen zijn diegenen die zich doen gelden door middel van brute autoriteit of die uitmunten door een zodanig softe houding aan te nemen dat ze als opvoeder en leraar in de mist verdwijnen. Hoewel beide karikaturen lijnrecht tegenover elkaar staan, werken ze beide angst, onzekerheid en stress in de hand. Hun negatief voorbeeldgedrag zet aan tot het uitspelen van macht, dominantie en respectloosheid.

Oplossingsvaardigheden

In het onderdeelje over gevoelens zeiden we het al: wie zijn sociaal-emotionele problemen kan benoemen, heeft het makkelijker om die problemen ook ter hand te nemen en naar oplossingen te zoeken. Het minimaliseren of ontkennen van problemen werkt

⁶ Grocock, Alan (2006) Emotional Literacy in Schools. (Module E. Unit E3) Zie: www.vista-europe.org ; vertaling en bewerking door Deboutte, G. (2007) Sociale vaardigheden en werken rond gevoelens, 42 p.

frustratie en agressie (en dus ook geweld) in de hand. Kinderen voelen zich dan dom, mislukt, onkundig en niets waard. De kritiek of het misprijzen van de omgeving krijgen ze er gratis bij en versterkt het misnoegen.

Wat voor sociaal-emotionele moeilijkheden geldt, gaat ook op voor ook voor andere problemen waarmee kinderen/jongeren zich geconfronteerd zien. Het aanreiken en versterken van goede oplossingsvaardigheden (vb. een makkelijk te hanteren stappenplannetje: cf. de beertjes van Meichenbaum – of het stop-denk-doe-plan) en het stimuleren van het samen denken en creatief zijn, is van heel groot belang. Mooi meegenomen en heel fundamenteel is dat op die manier het zelfvertrouwen en de sociale vaardigheden worden gevoed. Het gaat kortom om twee bouwstenen in de in het persoonlijke ontwikkelingsproces een cruciale rol vervullen.

We verwijzen hier nog even naar een uitspraak van Sir Ken Robinson⁷ (Engelse pedagoog en expert in creatief denken): creatief denken wordt maar aangemoedigd als kinderen het recht krijgen om te falen. De rode pen-cultuur zou in die zin best plaats ruimen voor een groene pen-cultuur. En zelfs al trekt met dit niet radicaal door, dan nog wordt best rekening gehouden met deze zeer relevante kanttekening.

Ze druist regelrecht in tegen een brede maatschappelijke tendens naar steeds meer veiligheid en controle. De neiging is er om jonge mensen nog enkel commercieel vrij te laten maar op alle andere vlakken in te binden en te onderwerpen: weg met lawaaierige speelpleinen, weg met de skaters, gedaan met elkaar op te zoeken op stadspleitjes of in parken, ... Pubers verdienen nabije opvoeders maar hebben tegelijk nood aan 'vrijzones' waarin ze de kans krijgen om hun identiteit te vinden, te experimenteren, clubjes te vormen en te balanceren tussen kind- en volwassenheid.⁸

Herstellen wat geschaad werd

In het spoor van Morrison en Ahmed (en vele anderen) dringen we er op aan dat scholen kennis zouden nemen van de waarde die een herstelgericht antwoord op schoolgeweld kan betekenen. Een herstelgerichte schoolcultuur kiest er overduidelijk niet voor om geweldplegers via strenge, harde of vernederende straffen te forceren tot het bijsturen van hun gedrag.

Wat ze wel doen is er voor kiezen om het conflict en de aangerichte schade in het midden te zetten en, in overleg met de betrokkenen, na te gaan hoe de verstoorde relaties (tussen dader en slachtoffer en met de omgeving) kunnen worden hersteld. Dit sluit niet uit dat er ook sancties kunnen volgen maar die zullen in geen geval mogen indruisen tegen de hoofddoelstelling (herstel bewerken).

⁷ Zie en luister naar http://tedblog.typepad.com/tedblog/2006/06/sir_ken_robinso.html

⁸ Deboutte, G., Verbondenheid als antwoord op 'de-link-wentie'. Pleidooi voor een positief en kansgericht omgaan met kwetsbare/gekwetste jongeren. In: X, (2007) Kwetsbare jongeren. Een uitdaging voor de samenleving en voor het salesiaans opvoedingsproject. Oud-Heverlee: Don Bosco Centrale vzw, 65-91.

Het voordeel van het herstelgerichte spoor is dat jongeren hier ervaren dat de school of de omgeving hun gedrag weliswaar afkeurt maar daarom niet hun hele persoon. De benadering is hier positief en drukt vertrouwen uit. Men zoekt de veerkracht van dader en slachtoffer op. Er wordt naar hen geluisterd. Hun beleving, verlangens en voorstellen worden ernstig genomen. Verdienstelijk is ook dat bestaande relaties niet worden afgebroken maar versterkt. Daarom vinden er in elk geval gesprekken plaats en zal men veelal kiezen voor een bemiddelende aanpak. Tal van vormen zijn mogelijk: kringgesprekken, no blame-gesprekken, bemiddeling en peerbemiddeling, herstelgericht groepsoverleg (al dan niet met inschakeling van familieleden en/of vrienden).

Verbondenheid als fundament

De pedagogische en schoolgerichte visie die in de vorige bladzijden werd ontwikkeld, valt niet zomaar uit de lucht. Ze steunt op een diepgaande reflectie op de eigenheid van het al dan niet respectloos handelen van mensen (jong en oud) en valt samen met de visie van het Project Verbondenheid (www.verbondenheid.be)⁹.

Ons pleidooi om goed te luisteren naar de binnenkant van de kinderen of jongeren die geweld plegen (maar even goed van de slachtoffers), steeds opnieuw gelijkwaardigheid na te streven, te blijven investeren in de draag- en veerkracht van de betrokkenen en meer kansen te geven aan een herstelgerichte aanpak, wordt gekenmerkt door dezelfde rode draad.

Geweld voorkomen of geweld herstellen doe je maar door er de verbondenheid te versterken. Gewelddadig gedrag is niets meer of minder dan een variant van ‘de-linquent gedrag’. Zoals bij elk respectloos handelen gaat het om gedrag waarbij iets of iemand wordt geschaad. Tussen degene die respectloos handelt (‘de dader’) en degene die hiervan het slachtoffer is, bestaat er weinig tot geen betrokkenheid (meer). Precies omdat er geen band (vandaar ‘*de-linq*-uentie’) meer is, kan er schade worden berokkend. Men wil of kan zich niet meer inleven in de ander/het andere en loopt over diens grenzen. Mocht de andere/het andere al iets betekenen of waardevol zijn, dan dringt dit niet meer door. Daarom loopt men probleemloos over diens grenzen en kan men hem zonder al te veel scrupules pijn doen.

Elk ernstig conflict laat zien hoezeer dit principe werkt. Nog dramatischer is het wanneer men een houding van niet-verbondenheid of van fundamentele respectloosheid ontwikkeld (vb. racisme, homofobie, seksisme, ...).

Scholen kunnen ‘verbondenheid’ op twee manieren meenemen: preventief en probleemoplossend (curatief/remediërend). In beide gevallen komt het er op aan om nieuwe of bestaande ‘levensbanden’ te voeden. Dit kan in vijf opzichten. Door in te zetten op (a) de band van kinderen en opvoeders met zichzelf, (b) hun band met anderen, (c) hun band met de materiële omgeving, (d) hun band met de groep,

⁹ Depuydt, A., Deklerck, J. & Deboutte, G. (2001), ‘Verbondenheid’ als antwoord op ‘de-link-wentie’? Preventie op een nieuw spoor. Leuven: Uitgeverij Acco, 215 p.

schoolgemeenschap, buurt en samenleving, (e) hun band met het levensgeheel (het Leven/de Schepping).

Slagen we er in om kinderen en jongeren, al dan niet naar aanleiding van een conflict, doorheen ervaringsmomenten (ervaring en expressie) nauwer in voeling te brengen met zichzelf en/of hun omgeving, dan mogen we er vanuit gaan dat ze zich sterker door de ander/het andere laten boeien. Het indringende karakter van die ervaringen zorgt er tevens voor dat ze de waarde van de/het andere ontdekken en erdoor geboeid raken. Naarmate de/het andere een hogere betekenis krijgt, zullen ze uit zichzelf ook de keuze maken om dat/die andere niet te schaden. Sterker nog, ze zullen als vanzelf de keuze maken om dat andere te respecteren, geboeid te bestuderen, te bewonderen, graag te zien. De band die aldus en al of niet omwille van een herstelgerichte maatregel tot stand komt, sterkt tegelijk hun persoonlijk welbevinden en hun gevoel van eigenwaarde. Zo komen (nog meer) thuis bij zichzelf, bij de anderen en in het grote levensverhaal dat we samen delen. Kortom, hier krijgt een krachtig en onmisbaar levensfundament vorm. Alle relaties, de eigen basishouding wordt er grondig door gekleurd.

Het zou bijzonder mooi zijn, mochten alle jongeren maar zeker kinderen zoals Aurély en Kevin vanuit dit perspectief benaderd kunnen worden. Het zou hen en ons gelukkiger maken en de behoefte naar geweld zou alleszins stukken kleiner zijn.